

Çeşitli Yönleriyle
KERBELA
(Edebiyat)

II. Cilt

EDITÖR
Doç. Dr. Alim YILDIZ

T.C. BAŞBAKANLIK
TANITMA FONU

KÜLTÜR ve TURİZM
BAKANLIĞI

SİVAS - 2010

İSLÂM TARİHİNDE MATEM/YAS KÜLTÜRÜ VE KERBELÂ

Eyup Baş

Mâtem (me'tem) kelimesi Arapça'da "sevince veya kedere yol açan bir olay dolayısıyla bir araya gelmiş erkek ve kadınlar topluluğu" anlamına gelmektedir. Ancak bu kelime zamanla büyük felaketlerden, özellikle sevilen bir kimsenin kaybedilmesinden duyulan derin acı ve yası ifade eder olmuştur.¹

Bunun şiddeti, kaybedilen şeye verilen öneme ve duyulan sevgiye göre farklılıklar gösterir. İnsanlık tarihi boyunca söz konusu durumun farklı kültürlerde farklı tezahürleri olmakla birlikte, tabiri caiz ise matem/yas olgusu teorik olarak hep aynı kalmıştır.

İslâmiyet'ten önce Araplarda matem kutsal bir görev olarak telakki edilen sosyal bir eylemdi. Üst-baş parçalama, saç kesme, vücuda çamur sürme, başa toprak atma, elbiseyi ters giyme, siyah veya beyaz giyinme, kişinin kendini dövmesi söz konusu eylemin içeriğini teşkil ediyordu. Araplar bazen bir yıl kadar süren matem müddetince yas elbisesi giyer, ölünün kabri üzerinde kurban keserlerdi.

Bu uygulama ölenin yiğitlik ve büyüklüğüne göre her yıl tekrarlanırdı. Matem uygulamalarından biri de ağıt yakma idi. Özellikle soylular ve zenginler, yakınlarından ölen kişiler hakkında övgüler düzen kadın ağıtçılar (nâiha, nevvâha) kiralarlardı.²

Kur'ân-ı Kerim'de Arapların matem uygulamalarına doğrudan bir atıf yer almamakla birlikte doğum ve yaşam gibi ölümün de tabii karşılanarak takdire rıza gösterilmesi ve ölüm hadisesinden ders çıkarılması gerektiği bilincini geliştirmeyi hedefleyen pek çok âyet bulunmaktadır.³ Hadislerde Cahiliye döneminin uzun süreli ve abartılı matem şekilleri ve bu sırada gösterilen taşkınlıklardan örnekler zikredilerek bunların İslâm ile

¹ Bkz. Ömer Faruk Harman, "Matem", *DİA*, Ankara 2003, XXVIII, 127.

² Mustafa Çağrı, "Matem (Câhiliye Döneminde ve İslâm'da Matem)", *DİA*, Ankara 2003, XXVIII, 128.

³ Örneğin Hz. Yâkub'un, oğlu Yûsuf'un öldüğü yolundaki haber üzerine üzüntüden ve ağlamaktan gözlerini kaybetmesine ve acı çekmesine rağmen kendi kendine "sabr-ı cemîl" telkin ettiği, kederini içine gömdüğü, "Ben gam ve kederimi ancak Allah'a arz ediyorum" dediği bildirilerek bir yandan ilâhî takdire rıza göstermenin gerekliliği, bir yandan da matem'in meşruiyeti, mahiyeti ve ölçüsü konularında bir örnek ortaya konmuştur. (Yûsuf Sûresi: 18, 83-87, 96)

bağdaşmadığı belirtilmiş, felaketler karşısında mümkün olduğunca sabırlı ve metanetli davranmak gerektiği telkin edilmiştir.⁴

Sunacağımız tebliğde yukarıda aktarılan ön bilgilere ek olarak, başta Hz. Peygamber'in vefatı olmak üzere dört halifenin ve ileri gelen sahabelerin vefatlarıyla ortaya çıkan üzüntü ortamlarının kaynaklara nasıl yansıdığı incelenecek, özellikle halifelik için mücadele veren Hz. Hüseyin ve Abdullah b. Zübeyr'in öldürülmelerinin yankıları değerlendirilecektir. Bunlardan özellikle Kerbelâ merkezli olarak yüzyıllardır devam etmekte olan matem/yas uygulamalarının Emevîler ve Abbasîler dönemlerindeki içerikleri üzerinde durulacak, konu Arap, İran ve Türk kültüründe matem/yas olgusunun tezahürleri ekseninde tartışılacaktır.

Tarih boyunca toplumlar, içlerinden çıkan önemli insanların doğum veya ölüm günlerine özel bir değer atfetmişlerdir. İslâm tarihi boyunca Müslüman toplumları en çok ilgilendiren kişi şüphesiz Hz. Peygamber'dir. Bilindiği üzere Hz. Peygamber'in sağlığında onun doğum yıl dönümü kutlanmadığı gibi Hulefâ-i Râşidîn dönemiyle Emevî ve Abbâsî devirlerinde de mevlidle, yani doğum yıl dönümü ile ilgili bir uygulamaya rastlanmamaktadır. Esasen ilk iki halife zamanında fetih hareketleriyle uğraşılması, son iki halife döneminde iç karışıklıkların hüküm sürmesi ve Emevî ile Abbâsî yönetimlerinde de Resûlullah soyuna destek anlamına gelecek olması sebebiyle böyle bir kutlamaya şartlar uygun olmamıştır. Mısır'da Şîî Fatimî Devleti kurulunca, soyundan geldiklerini söyledikleri Hz. Peygamber'in doğum yıl dönümü Muiz-Lidînillah döneminden (972-975) itibaren resmen kutlanmaya başlamıştır.⁵ Bu merasimler genel kanaate göre Fatimîlerin Hz. Peygamber'e olan sevgilerinin yanı sıra halk nezdinde siyasi meşruiyet kazanmak amacıyla icra edilmiştir.⁶

⁴ - "Ölü, ehlinin, kendisi üzerine ağlaması sebebiyle azab görür", Buhârî, Cenâiz 33; Müslim, Cenâiz 22, (928); Nesâî, Cenâiz 15, (4, 18, 19).

- "(İzdirab ve matemî sebebiyle) yanaklarını yolan, üst başını yırtıp dövün)en, cahiliye duasıyla dua eden bizden değildir.", Buhârî, Cenâiz 36, 39, 40, Menâkıb 8; Müslim, İman 165, (103); Tirmizî, Cenâiz 22, (999); Nesâî, Cenâiz 19, (4, 20).

- Hz. Câbir İbn Abdillâh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Abdurrahman İbn Avf'ın elinden tuttu, oğlu İbrahim'e gittiler. Aleyhissalâtu vesselâm oğlunu can çekişir vaziyette buldu. Kucağına aldı ve ağladı. Abdurrahman: "Ağlıyor musun? Ağlamaktan bizi sen men etmedin mi?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Hayır (ağlamaktan değil), iki ahmak, fâcir sesten yasakladım: Musîbet sırasındaki ses; yüzleri tırmalamak, cepleri yırtmak ve şeytan mâtemi.", Tirmizî, Cenâiz 25, (1005).

⁵ Bkz. Ahmet Özel, "Mevlid", Ankara 2004, DİA, XXIX, 475.

⁶ Söz konusu gelişmeler mevlide dair bir yazım gelenegini doğurduğu gibi (Örneğin, Ka'b b. Zühayr'ın *Kasidetü'l-bürde'si*, Bûsîrî'nin *el-Kevâkibü'd-dürriyye fî mehdi hayri'l-berriyye* ve *el-Kasidetü'l-hemziyye'si*, Şemseddinn İbnü'l-Cezerî'nin *Mevlidü'n-nebî*, Cafer b. Hasan el-Berzencî'nin *el-İkdü'l-cevher'i* ve Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-necâtı*) mevlidin dini

Hız. Peygamber'in vefatını konumuz açısından ele aldığımızda görmekteyiz ki, Müslümanlar peygamberlerini kaybetmekle derin bir üzüntüye, yasa girmişler; ancak bu üzüntüleri onunla ilgili olarak her yıl hatırlanması gereken bir "vefat yıldönümü"ne dönüşmemiştir. Söz konusu durum, Müslümanların birer insan olan peygamberlerin de ölümlü olduklarını ortaya koyan peygamberlik müessesesinin anlamını üst düzeyde kavradıklarını yansıtabileceği gibi,⁷ onun doğumunun ortaya çıkardığı etkileri ve daha sonra da peygamberlikle görevlendirilişini unutulmaz bir olgu olarak zihinlerine kaydettiklerini göstermektedir.

Hız. Peygamber'den sonra Müslüman toplumları en çok ilgilendiren kişiler ise doğal olarak İslam toplumlarının yönetimini onun adına eline alan halifeler olmuşlardır. Bunlardan Hız. Ebû Bekr ile ilgili olarak ne doğumu ne de ölümü ile ilgili olarak bir kutlama/anma merasimi yapıldığına rastlıyoruz. Onun eceliyle vefat etmesi bunda etkili olmuştur denilebilir. Ancak diğer üç halifenin –doğumlarıyla ilgili herhangi bir kutlama yapıldığı bilinmemekle birlikte- birer suikast neticesinde ölmelerine rağmen bunların ölümleri ile ilgili olarak da bir matem/yas/anma merasimi yapıldığına rastlamıyoruz. Oysa söz konusu üç halife ilk dönem İslam toplumu için son derece önemli şahsiyetlerdir.

Yukarıda özetle değindiğimiz tarihi gerçekleri tebliğ konumuzun merkezine aldığımızda, İslam tarihinde siyasal ve kitlesel matem/yas olgusunun neden Hız. Hüseyin ile başladığı konusu bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü İslam tarihinde ilk katledilen Hız. Hüseyin değildir. Hız. Hüseyin sıradan biri değildir. Ancak önceki halifeler de sıradan insanlar değillerdir. Onların öldürülmelerini kim, hangi gerekçelerle ve delillerle, ne kadar masumane izah edebilir? Acaba onların öldürülmeleri ile ilgili kaynakların verdikleri bilgiler doğru mudur? Ya da bir insanın işaret edilen görünürdeki katili, onun gerçek katili midir? Bütün bu sorular, mevcut kaynaklarda öne sürülen sebepler ve sonuçlarıyla anlatılmak zorunda gibidir.⁸

hükümünden ve mevlid kutlamalarından bahseden müstakil eserlerin (Örneğin İbn Dihye el-Kelbî'nin *et-Tenvîr fî mevlidi's-sirâci'l-münîr*'i, Tâceddin Ömer b. Ali el-Fâkihânî'nin *el-Mevrid fî'l-keâm alâ ameli'l-mevlid*'i, Suyûtî'nin *Hüsni'l-maksid fâ ameli'l-mevlid*'i) kaleme alınmasına yol açmıştır.

⁷ Ölümünü müteakip ortaya çıkan üzüntülü ortamla ilgili olarak kaynaklarımızın aktardığı tartışma buna işaret etmektedir. Bkz. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, nşr. Mustafa es-Sekkâ vd., Kahire 1955, II, 655-656.

⁸ Örneğin Hız. Ali'nin öldürülmesini müstakil bir makale ile elen Mehmet Ali KAPAR'ın; rivayetleri inceledikten sonra ortaya koyduğu sonuç şu şekildedir: "Hız. Ali'nin ve diğer iki liderin öldürülmesine dair şu gerçekler ortaya çıkmaktadır:

Diğer iki halifeyi bir kenara bıraksak bile, Hz. Hüseyin'in babası Hz. Ali de öldürülmüştür. Şiîlikte eğer olacaksa bir matem/yas merasim alışkanlığı Hz. Ali için olmalıdır. Dolayısıyla bu noktada meselenin Emevîler dönemi muhalefet cepheleri çerçevesinde ve siyaset ekseninde değerlendirilmesi gerekiyor kanaatindeyiz. Bilindiği üzere Emevîler dönemi muhalefet cepheleri, Ümeyyeogullarından olmayan Araplar, Mevâlî, Zimmîler ve Köleler olmak üzere dört ana koldan oluşmaktaydı. Bu noktada muhalif cephelerden biri kabul edilen Şia'nın Nevbahtî (ö.992) ve Kummî (ö.913) başta olmak üzere bütün Şiî müelliflerce Hz. Peygamber zamanından başlatılma çabası bir tarafa, Hasan Onat'ın Emevîler Devri Şiî Hareketleri ve Günümüz Şiîliği adlı eserinde belirttiği üzere⁹ Hz. Ali'nin ölümünden bir asır geçtikten sonra başladığına ilişkin deliller oldukça kuvvetlidir.

Bu arada Şia'yı Hz. Peygamber dönemine kadar götüren müelliflerin (Nevbahtî, Kummî, el-Berkî, Nâşî el-Ekber) veya İbn Nedim gibi Cemel olayına dayandıranların verdikleri bilgi çerçevesinde, Kerbelâ'ya kadar Hz. Hüseyin önderliğinde Hz. Ali'yi her yıl anmak uğruna merasim yapılıp yapılmadığı, böyle bir geleneğin oluşup oluşmadığı belli değildir. Bu konuda net bilgilerin olmayışı, bunun oluşmadığı anlamına gelmez. Ancak sistemli kitlesel bir hareket olmadığı söylenebilir.

1- Üç kafadar Haricî, Hz. Ali'nin Nehrevân'da Haricî liderlerin öldürülmesinden dolayı, onların ölümünden sonra yaşamanın bir değeri olmadığı için, bu fiile girişmişlerdir. (Taberî, *Târîh*, V, 143; İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 137)

2- Haricîlere göre Hz. Ali, Muaviye ve Amr, ümmeti delâlete götüren liderlerdir. Ümmeti delâletten kurtarmak için bunların öldürülmesi gerekir.

3- Kûfe'ye gelen İbn Mülcem, daha önce Nehrevân'da yakınları öldürülen Katâm adındaki kadınla görüşür, ondan hoşlanarak evlilik teklif eder. Kadının birtakım şartlar yanında; "Hz. Ali'nin de öldürülmesini" ileri sürmesi ve İbn Mülcem'e ayrıca Kûfe'den yardımcı bulması, kadının intikâm hırsıyla İbn Mülcem'i tahrik etmiş olması, bu suikastın işlenmesine sebep olmuştur. (Taberî, *Târîh*, V, 144; Carl Brockelmann, *İslam Milletleri ve Devletleri Tarihi*, I, 164)

4- Hz. Ali'nin öldürülmesi, İbn Mülcem tarafından gerçekleştirilmiştir. Ancak İbn Mülcem, Muaviye tarafından tutulan kiralık bir kâtil değildir. (Welhausen aksini iddia etmektedir. Bkz. *Arap Devleti ve Sükûtu*, 49)

Netice olarak; Abdurrahman İbn Mülcem, Hz. Ali'nin ümmet içinde fitne unsuru olduğu kanaatine vararak, ümmetin selâmeti, Nehrevân'da öldürülen taraftarlarının intikâmını almak düşüncesi, Hz. Ali'nin öldürülmesi görevini üstlenmesine sebep olmuştur. Ayrıca kendisinin Kûfeli olması, Kûfe'deki Katâm isimli kadının İbn Mülcem'i tahrik ederek yardım etmesi, bu fiilin neticeye ulaşmasını sağlamıştır. Nitekim Hz. Hasan, halifeliği Muaviye'ye teslim ederek, hilafetten çekildiği zaman Kûfelilere yaptığı konuşmada; babasının ölümünden onları sorumlu tutmuştur. (Taberî, *Târîh*, V, 165) Çünkü hem İbn Mülcem ve hem Katâm Kûfeli olup, Irak halkındandır." Bkz. "Hz. Ali'nin Öldürülmesi ile ilgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi" *S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.3, Konya 1994, s. 341-345.

⁹ Bkz. Hasan Onat, *Emevîler Devri Şiî Hareketleri ve Günümüz Şiîliği*, Ankara 1993, 13-15, 188.

Kerbelâ olayının (10 Muharrem 61/10 Ekim 680) cereyanı öncesi ve sırasında “Şia” tabir ve anlayışının ıstilahî bir hüviyet kazanmamış olduğunu dikkate alarak, ilk matem temayülünün somut olarak Tevvâbûn hareketiyle başlatıldığını görmekteyiz.

Bu hareketin Yezid b. Muaviye’nin ölümüne kadar (10 Kasım 683) gizli bir şekilde devam etmiş olduğu anlaşılmaktadır. 19 Kasım 684 tarihi olarak belirlenen Kerbelâ’ya ilk gidiş ve bu tarihte yapılan uygulamalar, Kerbelâ odaklı matem kültürünün daha sonraki içerik ve formatını belirlemiş gözükmektedir.

Söz konusu matem/yas formatının buraya kadar anlattığımız bilgiler dikkate alındığında İslam tarihinde bir örneği daha yoktur. Üstelik bu merasimlerin içeriğinin tebliğimizin başlarında sunduğumuz âyetler ve Hz. Peygamber’in tavsiyeleriyle hiç de örtüşmediğini görmekteyiz. Böylesi bir matem/yas kültürünün oluşması salt İslâmî bilgi ve öğretilerle izah edilecek şekilde değildir. Gelişmeler farklı etkilerin olabileceğini göstermiştir.

1. Arapların cahiliye döneminden bırakamadıkları matem alışkanlıkları,
2. Güney Arabistan’dan bazı kabilelerin, aşırı yüceltmeci tavırlarıyla Tevvâbûn hareketinde yer almaları¹⁰,
3. Muhtar es-Sakafi’nin kendi kişisel intikamına “Ehl-i Beyt’in kanını talep” kılıfını kullanması.¹¹

Bütün bunlarla birlikte, söz konusu uygunsuzluklara Muaviye’nin başlattığı Ali’yi ve taraftarlarını kötüleme kampanyasının, Emevî iktidarına yönelik muhalefetin Hâşimî kanadının bilincini sürekli olarak canlı tutmasının bir tezahürü olarak bakmak mümkünse de, Hz. Hüseyin’in öldürülmesinden sonra söz konusu muhalefetin sadece Hâşimîler aracılığıyla devam etmeyip, değişik kabileler hatta İranlılar gibi farklı ırktan toplulukların da katılımlarının bir yansıması olarak bakmak mümkündür denilebilir.

Bu durum elbette ki sadece merasimlerin içeriği açısından önemli değildir. Burada önemli olan, konunun Emevî iktidarına muhalif olan çok farklı kitleleri birleştirme noktasında bir araç olarak kullanılmasıdır.

¹⁰ Bkz. Hasan Onat, *Emevîler Devri Şii Hareketleri*, 91.

¹¹ Bkz. Hasan Onat, *Emevîler Devri Şii Hareketleri*, 93, 104; Fatih Erkoçoğlu, *Abdülmelik b. Mervân ve Dönemi (65-86/685-705)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, 123.

Matem Kültürünün Yazılı Geleneği: Maktel-İ Hüseyin'ler

“Maktel” kelimesi Arapça ism-i zaman ve mekan olup, bir kişinin öldürüldüğü yer veya onun öldürülme zamanı demektir. İlk dönem Arap kaynaklarında, Hz. Peygamber dönemi ve sonrası zamanlarda, savaşlar veya bazı olaylar sonucunda meydana gelen ölümler, “maktel” kelimesi ile anlatılmıştır. Zamanla bu kelime terimleşerek, eserlerde öldürülme olaylarının anlatıldığı kısımlara başlık olmuştur. Bir süre sonra ise, bu isimde (Maktel/ Makâtıl) müstakil eserler yazılmaya başlanmıştır. Bu isimde eser yazma geleneği Araplarda ortaya çıkmış, bu tür eserlerde tarihî olayları anlatmanın yanında edebî bir gayret de göze çarpar olmuştur. Yani, anlatılanların gerçek olaylara uygunluğu, zamanla temel kaygı olmaktan çıkmıştır.¹²

Kerbelâ olayından sonra, Hz. Hüseyin'in öldürülmesinden bahseden müstakil eserlere ise, Araplar çoğunlukla “Maktelü'l-Huseyn” adını vermişlerdir. Bu konuda Arap, İran ve Türk edebiyatında çok sayıda eser yazılmıştır. Bu eserlerde diğer konularda yazılan makteller gibi, kısa sürede edebî bir kaygı kendini göstermeye başlamıştır.¹³

Buna, Kerbelâ olayının insanların tasavvurlarında sürekli canlı kalması veya canlı tutulmak istenmesi nedeniyle, eserlerde duygusal vurgulara fazlaca yer verilmesinin sebep olduğu düşünülebilir. Sonuçta, bu eserlerde tarihî gerçekliğe uymayan olaylar da anlatılmaya başlanmıştır.¹⁴

Arap edebiyatında, konuyla ilgili bilinen ilk şiir Ebü'l-Esved ed-Düeli'ye ait bir gazeldir. Maktel-i Hüseyin'lerin ilk kez ortaya çıktığı Arap dilinde bu konuda “Maktelü'l-Huseyn” adıyla eser yazanlardan bazıları ise şunlardır: Esbag b. Nubâte (100/719'dan sonra), Câbir b. Yezîd el-Cûfî (128/746), Ebû Mihnef Lût b. Yahyâ (157/774), Hişam b. Muhammed el-Kelbî (204/819), Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî (207/822), Nasr b. Muzâhim el-Minkarî (212/827), Ma'mer b. Müsennâ (213/828), Ebu'l-Hasan Medâinî (228/843), Muhammed b. Zekeriyya el-Gallâbî (298/911), Ebu'l-Ferec İsfahânî (356/967), Ebû İshâk İsfarâyînî (418/1027).¹⁵

¹² Geniş bilgi için bkz. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, “Maktel”, İstanbul 1986, VI, 126; Şeyma Güngör, “Maktel”, *DİA*, Ankara 2003, XXVII, 455.

¹³ Örneğin, ilk Maktel-i Hüseyin olarak kabul edilen Ebû Mihnef'in eserinde bile bol miktarda şiire yer verilmiştir. Bkz. Ebû Mihnef, *Maktelü'l-Huseyn*, Bağdat, 1977.

¹⁴ Geniş bilgi için bkz. Şeyma Güngör, “Maktel-i Hüseyin”, *DİA*, Ankara, 2003, XXVII, 456.

¹⁵ Bu konudaki bazı Arapça eserler için bkz. Bağdatlı İsmail Paşa, *Keşf-el-Zunun Zeyli*, MEB Yay., İstanbul, 1947, II, 540; Güngör, “Maktel-i Hüseyin”, XXVII, 456; Ertuğrul Ertekin, “Arapça, Farsça ve Türkçe Maktel-i Hüseyin'ler”, *Âşinâ*, VIII/ 23-24 (Kıs-İlkbahar 2006), 82-84.

Bunların içinde en etkili olanı, Ebû Mihnef'in eseridir. Zaten birçok tarih kitabında, Kerbelâ olayıyla ilgili bilgiler Ebû Mihnef kaynak gösterilerek anlatılmıştır. Bu da onun eserinin hem değerini hem de etkilerini gösterir. Ebu Mihnef'in eseri, Maktel-i Hüseyin'lerin kısım kısım ayrılarak (on veya daha fazla sayıdan meydana gelen meclisler şeklinde) yazılmasını gelenek hâline getirmek suretiyle, sonraki eserleri şekil yönünden oldukça etkilemiştir.

Fars edebiyatında konuyla ilgili ilk örnekler daha çok manzum ürünlerle ortaya çıkmıştır. İran'da Şîî mezhebinin yaygınlık kazanmasından sonra Kerbelâ hadisesine verilen önem artmış ve düzenlenen yas törenlerinde mersiye okuma geleneğine bağlı olarak bir çok şiir yazılmıştır. İlk örnekleri XII. Yüzyılda görülen bu şiirler arasında Cemâleddin Abdürrezzâk İsfahânî'nin "Lağzâb" adlı kasidesi zikredilebilir.¹⁶ İran edebiyatının özellikle Kaçarlar döneminde (1796-1925) Hz. Hüseyin için yazılan mersiyeler çok revaç bulmuştur. Nâsiredin Şah zamanında mersiye yazma en yüksek noktasına ulaşmıştır. Çünkü şahın taziye meclisi düzenlemesine pek fazla alakası vardır. Mirzâ Nasrullah Şihâb-ı İsfahâhî şahın emriyle mersiye yazan şairlerden biridir.¹⁷

Farsça yazılan Maktel-i Hüseyin türü eserler içinde en meşhur olanı, Hüseyin Vâiz Kâşifi (ö.910/1504) tarafından 908/1502'de yazılan Ravzatü'ş-Şühedâ adlı eserdir. Bu eserden önce yazılan, dolayısıyla bu esere kaynak olabilecek, aynı türdeki eserlerden bazıları ise şunlardır: Ebu'l-Mefâhir Râzî, Maktelü'ş-Şühedâ; Mevlâna Hasan Sebzvârî, Mesâbîhü'l-Kulûb; Hidâyetullah el-Kazvinî, Maktel-i Ebû Abdillâh. Daha sonra yazılan maktellerin çoğunda ise Kâşifi'nin eseri örnek alınmıştır. Ravzatü'ş-Şühedâ'da olduğu gibi zamanla maktellerde Hz. Hüseyin'in şehâdetinden duyulan acı ve matemi ifade etmenin yanında, Hz. Hüseyin'in ümmetin günahlarına şefaathçi olacağı, Hz. Hüseyin'i sevenlerin ve onun için ağlayanların cennette mutlu olacağı düşüncesi işlenmiş ve maktellere ravzatü'ş-şühedâ, hadîkatü's-suadâ, saâdetnâme gibi isimler verilir olmuştur.¹⁸

Türk dilinde kaleme alındığı bilinen ilk Maktel-i Hüseyin türü eser ise, 763/1362 tarihlidir. Eserde "Maktel-i Hüseyin" ibaresine hiç rastlanmasa da eserin adı Maktel-i Hüseyin olarak kabul edilir. Daha sonra da Yahya b.

¹⁶ Rıza Kurtuluş, "Kerbela", *DİA*, Ankara 2002, XXV, 273.

¹⁷ Bkz. Bânu Nusret Tecrübekâr, *İran Edebiyatında Şiir Kaçarlar Dönemi*, çev. Mehmet Kanar, İstanbul 1995, 149, 151.

¹⁸ Bu eserler hakkında bilgi ve diğer Farsça eserler için bkz. Güngör, "Maktel-i Hüseyin", XXVII, 456; Ertekin, "Arapça, Farsça ve Türkçe Maktel-i Hüseyin'ler", 84-86.

Bahşî'nin Maktel-i Hüseyin'i ve Lamiî Çelebi'nin Kitâb-ı Maktel-i Âl-i Resûl'ü¹⁹ ile müellifleri tespit edilemeyen birçok eser Anadolu sahasında Türkçe olarak yazılmıştır. Lamiî Çelebi'nin eserinde anlatılanlar, diğer eserlerdekilere nazaran, tarihî olaylara daha uygun kabul edilse de, Fuzûlî (973/1556) tarafından yazılan Hâdikatü's-Süedâ kadar toplumda değer kazanmamıştır. Hâdikatü's-Süedâ,²⁰ çok geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmıştır.

Bu konuyla ilgili yazılan müstakil eserlerin yanı sıra, edebiyatımızda Kerbelâ olayına değinen şiirlere de (mersiyeler) bolca rastlanır.²¹ Ayrıca bazı acı olayları anlatan şairler, olayı Kerbelâ olayına; haksızlık yapanları da Yezid veya taraftarlarına benzetmişlerdir.²² Özetle söylemek gerekirse, Kerbelâ olayı, Arap, İran ve Türk dillerindeki bazı eserlerin ortak konularından birini teşkil etmiştir. Duygu ve düşünceleri farklı olan kişiler, Kerbelâ olayı söz konusu olduğunda aynı tarafta olmuşlar, Hz. Hüseyin'i tutmuşlardır.

Kerbelâ olayı, İslam tarihinde daha sonra meydana gelecek olan başka olaylara sebebiyet vermesinin yanında, yüzyıllarca insanların hafızasından silinmemiş; aynı zamanda Maktel-i Hüseyin yazma geleneği içinde, Arap, İran ve Türk edebiyatına konu teşkil etmiştir.

¹⁹ Lamiî Çelebi ve eseri hakkında geniş bilgi için bkz. Harun Arslan, *Kitâb-ı Maktel-i Âl-i Resûl (Giriş-Metin- İnceleme-Sözlük-Adlar Dizini)*, İÜ SBE (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2001.

²⁰ Fuzûlî. *Hâdikatü's-Süedâ*, haz. Şeyma Güngör, Kültür ve Turizm Bak. Yay., Ankara, 1987.

²¹ Bkz. Bünyamin Çağlayan, *Kerbelâ Mersiyeleri*, GÜ SBE (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1997.

²² Bkz. Mustafa İsen, *Acıyı Bal Eylemek- Türk Edebiyatında Mersiye*, Ankara 1994, 42, 213-221; Çağlayan, *Kerbelâ Mersiyeleri*, 41.